

УДК 336.77:338.43

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Н.С.Танклевська, докторант
Національний аграрний університет*

Розглянуто та узагальнено зарубіжний досвід організації фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств. Визначено можливості його практичного застосування в аграрній сфері економіки України.

Вступ. Перехід сільськогосподарських товаровиробників на ринкові засади господарювання потребує пошуку нових підходів до стратегії фінансового забезпечення їхньої діяльності. Актуальними є питання виявлення джерел фінансового забезпечення аграрних підприємств, з'ясування ролі держави у фінансовому забезпеченні галузі в умовах трансформаційної економіки, участь банків у кредитуванні підприємств АПК, а також пошук альтернативних джерел їх фінансового забезпечення.

Питання розвитку фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств займають чільне місце у працях провідних українських та російських вчених, зокрема М.Дем'яненка, О.Гудзь, М.Маліка, В.Алексійчука, П.Лайка, М.Коробейникової, Є. Худякової. Поряд з цим, окремі питання впровадження зарубіжного досвіду фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств кредитної кооперації недостатньо вивчені та вимагають більш ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення зарубіжного досвіду фінансово-кредитного забезпечення розвитку аграрних підприємств та визначення можливостей щодо його застосування у вітчизняній практиці. Методика досліджень базується на використанні монографічного методу, методів синтезу і аналізу.

Результати. У фінансовому забезпеченні аграрної сфери економіки практично всіх економічно розвинених країн важливе місце посідає спеціалізована система надання сільськогосподарського кредиту. Історично сільським товаровиробникам цих країн доводилось вирішувати класичну фінансову проблему – вільного доступу до джерел капіталу. В цьому аспекті корисним є досвід США, країн Західної Європи, де в результаті вироблення та втілення в життя ряду урядових програм і законів ринок сільськогосподарських позик функціонує досить ефективно та аграрні підприємства мають реальну можливість отримати необхідні їм кошти від цілого ряду фінансових інститутів.

У Сполучених Штатах Америки кредитне забезпечення поєднується з системою державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектора економіки на основі поєднання адміністративних та кооперативних засад.

В основну групу кредитних закладів, що утворюють систему сільськогосподарського кредиту, входять: комерційні банки, страхові компанії, Система федерального кредиту (СФК), Адміністрація у справах фермерів (АСФ), Товарно-кредитна корпорація (ТКК) та інші – всього понад **800** банків та асоціацій [6].

Але у структурі пропозицій кредитних ресурсів у США можна виділити два основних джерела [1]:

- приватні кредити, які надаються комерційними банками, кредитними асоціаціями, страховими та трастовими компаніями безпосередньо фірмам і фізичним особам. Частка таких кредитів становить близько **70%** обсягу всіх наданих кредитів для аграрного сектора;
- кредити, що надаються структурами, які “виступають провідниками державної аграрної політики”, з використанням коштів бюджету та суспільних ресурсів.

Бюджетні кошти, що виділяються під сільськогосподарські програми, на **80%** контролює Міністерство сільського господарства США через Товарно-кредитну корпорацію (ТКК),

Адміністрацію у справах фермерів (АСФ) та інші фінансово-кредитні організації, які є важливими ланками у структурі сільськогосподарського кредитного ринку. Створена при Міністерстві сільського господарства США Адміністрація у справах фермерів (АСФ) відіграє важливу роль у кредитуванні сільського господарства. Вона здійснює пільгове кредитування тих фермерів, які не можуть отримати позичені кошти без гарантійних зобов'язань.

Через АСФ американські фермери на пільгових умовах можуть отримувати кредити на купівлю техніки і обладнання, поповнення стада, кормів, насіння та добрив, на погашення боргів по нерухомому майну. АСФ фінансує також програму зниження процентних ставок, суть якої полягає у тому, що фермерам, які беруть кредит у різних організаціях, гарантується виплата компенсаційних платежів, що дорівнює вартості чотирьох відсотків від процентної ставки отриманого кредиту. АСФ має більше двох тисяч представників у штатах та округах країни. Рішення про виділення кредиту приймають уповноваженні цих представництв, вони також контролюють ефективність використання кредиту.

Товарно-кредитна корпорація (ТКК), яка також входить до складу Міністерства сільського господарства США займається короткостроковим кредитуванням фермерів за програмою "Стабілізація доходів". Кредит видається під майбутній урожай. Сума кредиту дорівнює добуткові заставної ставки на обсяг планової продукції. Таким чином, майбутня продукція стає власністю ТКК. Так, передавши свою продукцію по заставній ставці, яка являє собою нижню межу гарантованої ціни, фермер може "викупити" її у будь-який момент протягом дев'яти місяців. Якщо в момент реалізації продукції ціни на ринку вище закладної ставки, то фермер повертає отриманий раніше кредит з процентом і реалізує продукцію самостійно.

З 1987 р. через реформування системи федерального кредиту територію США поділено на 12 сільськогосподарських кредитних округів, у кожному з яких функціонує три основні

елементи національної системи сільськогосподарського кредиту: федеральний земельний банк, федеральний банк кредитів і банк для кооперативів. У 1987 р. на базі федеральних земельних банків та федеральних банків середньотермінового кредиту був створений Сільськогосподарський кредитний банк, який видає кредити асоціаціям, що займаються безпосередньо кредитуванням фермерів (Асоціація виробничого кредиту, Асоціація сільськогосподарського кредиту, Федеральна іпотечна асоціація).

Крім того, варто додати до зазначеного, що силу дії тих чи інших факторів, види та умови надання кредитів у приватному та державному секторах відрізняються. Так, якщо для представників першої групи фінансове забезпечення фермерів є видом бізнесу та джерелом отримання доходу, то державні інститути кредитування створені з метою підтримки лише фінансово слабких, але перспективних фермерів в рамках реалізації спеціально розроблених Департаментом сільського господарства США програм. Звідси розмір плати за користування позикою у приватних організаціях в середньому становить 9-12%, а у державних кредиторів – 5-7% річних [8].

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок про те, що у США за допомогою уряду створена і за його підтримки діє досить злагоджена система фінансово-кредитного забезпечення виробників сільськогосподарської продукції і пов'язаного з ним бізнесу.

Німеччина є прикладом країни зі змішаним типом кредитування сільського господарства і характеризується функціонуванням на кредитному ринку комерційних банків і спеціалізованих установ.

Німецька система кредитного обслуговування аграрного сектора історично сформувалася в такому складі: кооперативні банки, ощадні каси, спеціалізовані банки, у тому числі Сільськогосподарський рентний банк, іпотечні банки, приватні комерційні банки та Європейського фонду відтворення.[6]

Важливу роль у кредитуванні сільського господарства Німеччини відіграють ощадні каси, більшість з яких є державними кредитними закладами. Вони забезпечують приблизно третину позичок аграрному сектору і спеціалізуються на середньо- та довгостроковому кредитуванні.

Для українського АПК представляє інтерес досвід функціонування Сільськогосподарського рентабанку Німеччини. Банк надає міжрегіональні, пільгові, державні кредити. Крім того здійснює лізингові операції, випускає свої облігації тощо. Адже при видачі пільгових і державних кредитів існують численні регламентації. Враховується платоспроможність, рентабельність, ліквідність позичальників, крім того необхідні висновки експертів про доцільність витрат. Є певні обмеження щодо обсягу кредиту. При незначному відхиленні від вимог кредит необхідно повернути. Згадані вимоги сприяли тому, що пільгові кредити одержують в основному великі і міцні в економічному відношенні господарства.

У Великобританії, на відмінну від більшості розвинутих країн, ніколи не існувало спеціалізованої системи сільськогосподарського кредиту, а рівень державного регулювання сільського господарства відносно низький. Пояснюється це тим, що аграрний сектор економіки розглядається державою як здатний до відтворення та функціонування без будь-якого втручання ззовні (так, на англійських фермах витрати виробництва нижчі, а рентабельність вища, ніж у фермерів інших країн ЄС [6]).

Провідне місце у кредитуванні сільського господарства Великобританії належить чотирьом надвеликим банкам, які мають філії у всіх країнах. Вклад інших банківських інститутів у кредитування сільського господарства незначний. Але досить широко розвинені різні форми небанківського кредиту [4].

Досліджуючи досвід реформ в АПК в країнах з перехідною економікою, треба зазначити, що до початку реформ розвиток сільського господарства був обумовлений тим, що ціни на засоби агропромисловості були нижчими, чим світові, а продо-

вольче споживання населення суттєво субсидіювалося, стимулюючи його високий рівень.

Перехід до ринкової економіки призвів до значного скорочення валового обсягу виробництва сільськогосподарської продукції. Значно скоротилася державна підтримка аграрної сфери. Так, якщо у 1986 році частка державної підтримки у загальному обсязі фінансування сільськогосподарських виробників в Естонії, Латвії, Литві, Чехії, Угорщині, Польщі, Словаччині та Росії становила від 50 до 100%, то з початком реформ (1987-1994 р.р.) рівень державної підтримки знизився до 10%, і лише з 1994 р. почалося його зростання[5].

В Угорщині з 1991 р. функціонує “Фонд гарантій сільсько-го кредиту”[2]. За рахунок державних коштів компенсується 50% основного боргу та відсотки за перший рік користування кредитом.

У Болгарії з 1995 р. впроваджено Програму кредитних субсидій. Відповідно до неї у 1995 р. на підтримку сільського господарства було виділено 750 млн. левів (11,3 млрд.дол.) бюджетних коштів. Держава також компенсувала 50% від ставки за сезонними кредитами[5].

У Чехії з 1994 р. створено “Фонд підтримки і гарантій для фермерів і лісового господарства”. У Польщі засновано “Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства”, яка надає гарантії сільгоспвиробникам та переробним підприємствам. “Державний фонд підтримки сільського господарства і харчової промисловості” сформовано у Словацькій Республіці та “Фонд гарантій сільського господарства” – у Румунії [2].

Висновки. Отже, в кожній країні сформувалася власна система забезпечення аграрного сектора економіки, яка являє собою складний механізм, при цьому має свою специфіку в організації фінансово-кредитного обслуговування підприємств. Так, якщо у Франції, Голландії, Великобританії більшість операцій в АПК здійснюється за допомогою одного-двох надвеликих банків, то у США та Німеччині система фінансово-

кредитного забезпечення включає різноманітні фінансові інститути.

Оскільки робота аграрної галузі пов'язана з високими ризиками та низькою рентабельністю, майже в усіх країнах держава організовує активну фінансово-кредитну підтримку. Характерними формами останніх є підтримка цін і доходів, участь держави у фінансуванні різних проектів, зниження вартості кредитів, встановлення пільг товаровиробникам за рахунок субсидування державою відсоткових ставок по банківським кредитам тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амбросов В.Я., Марени Т.Г. Формування конкурентоспроможності реформованих господарств // Економіка АПК. – 1999. - №4. – С.11-16.
2. Іванов В.М., Софіщенко І.Я. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2003. – 232с.
3. Дем'яненко М. Кредитна політика держави щодо аграрного сектора економіки в ринкових умовах // Економіка України. – 2003. - №12.-С.51-59.
4. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства и её позитивное использование в условиях современной России // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2001. -№4.
5. Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва. Дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н. Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України. – К.,2003. – 187с.
6. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва / Дем'яненко М.Я., Алексійчук В.М., Борщ А.Г. та інші. За редакцією М.Я.Дем'яненка. – К.:ІАЕ УААН, 2002. – 645с.
7. Худякова Е.В. Совершенствование организационно-экономического механизма создания и деятельности сельской кредитной кооперации. Автореф. дисерт. на соискание учёной степени д.э.н. – М.:МГУ. – 2003. 36с.
8. Чапко І. Кредитування сільського господарства: проблеми України, досвід США // Пропозиція. – 2001. – №2. – С.22-25.